M03/181/S(1)

MARATHI A1 – STANDARD LEVEL – PAPER 1
MARATHI A1 – NIVEAU MOYEN – ÉPREUVE 1
MARATHI A1 – NIVEL MEDIO – PRUEBA 1

Monday 19 May 2003 (morning)
Lundi 19 mai 2003 (matin)
Lunes 19 de mayo de 2003 (mañana)

1 hour 30 minutes / 1 heure 30 minutes / 1 hora 30 minutos

INSTRUCTIONS TO CANDIDATES

- Do not open this examination paper until instructed to do so.
- Write a commentary on one passage only. It is not compulsory for you to respond directly to the guiding questions provided. However, you may use them if you wish.

INSTRUCTIONS DESTINÉES AUX CANDIDATS

- Ne pas ouvrir cette épreuve avant d'y être autorisé.
- Rédiger un commentaire sur un seul des passages. Le commentaire ne doit pas nécessairement répondre aux questions d'orientation fournies. Vous pouvez toutefois les utiliser si vous le désirez.

INSTRUCCIONES PARA LOS ALUMNOS

- No abra esta prueba hasta que se lo autoricen.
- Escriba un comentario sobre un solo fragmento. No es obligatorio responder directamente a las preguntas que se ofrecen a modo de guía. Sin embargo, puede usarlas si lo desea.

पुढीलपैकी फक्त एका उताऱ्यावर रसग्रहण लिहा. पुढे मार्गदर्शनासाठी दिलेल्या प्रश्नांचीच थेट उत्तरे द्यावीत, अशी अपेक्षा नाही. तथापि आपल्या इच्छेनुसार त्यांचा वापर करण्यास हरकत नाही.

१ (अ) कसा मी कळेना !

कधी येतसे क्षुद्रता कस्पटाची;
कधी वाढता वाढता व्योम व्यापी.
कधी धावतो विश्व चुंबावयाला;
कधी आपणाला स्वहस्तेच शापी.

कधी याचितो सत्; कधी स्वप्न याची;
कधी धावतो काळ टाकून मागे.
कधी वर्षतो अमृताच्या सरी अन्
कधी मृत्युची भाबडी भीक मागे.

कधी दैन्यवाणा, निराधार होई;
कधी गूढ, गंभीर, आत्मप्रकाशी;
कधी गर्जतो सागराच्या बळाने;
कधी कापतो बोलता आपणाशी !

कधी आपणा सर्व पिंडांत शोधी;
कधी पाहतो आत्मरूपांत सारे;
कधी मोजितो आपणाला अनंते
अणूरूप होती जिथें सूर्य, तारे.

टळेना अहंकार साध्या कृतीचा;
गळेना महापुच्छ स्वार्थी स्मृतीचे;
कधी घेतसे सोंग ते सत्य वाटे !
कधी सत्य ते वाटते सोंग साचे !

कधी संयमी, संशयात्मा, विरागी;
कधी आततायी; कधी मत्तकामी;
असा मी... तसा मी... कसा मी कळेना;
स्वतःच्या घरी दूरचा पाहुणा मी !

(विंदा करंदीकर, "कसा मी कळेना", 'मृद्‌गंध', पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९५४)

- या कवितेची मध्यवर्ती कल्पना काय आहे?
- या कवितेतील प्रतिमांच्या योजनेविषयी काय म्हणता येईल?
- ही कविता वाचून आपल्या मनात कोणती प्रतिक्रिया उमटते?

१ (ब)

अजून दिवस बुडायला थोडा अवधी असला तरी सगळीकडून कसे अंधारून आलेले आहे. चिडलेल्या सर्पासारखे मैदानावरून येणारे वा-याचे झोत मोठ्या वेगाने सरळ चंद्रगिरीची टेकडी चढून बस्तीच्या खांबांना वेटाळून गवाक्षांतून फुस्कारत बाहेर पडत आहेत. खाली पसरलेल्या श्रवणबेळगोळा गावातील घरे व गावाशेजारचा तो सुंदर तलाव वर उधळलेल्या धुळीमुळे नजरेआड झालेला आहे. वर आकाशात प्रचंड मेघ गडगडत आहेत आणि घारी त्यांमधून मंडले घेत आहेत. अमळशाने सहस्त्रावधी धनुष्यांतून एकदम तीर सुटावे तशा पावसाच्या सरी कोसळू लागल्या आणि बस्तीच्या पाषाणमय देहावर गारा तडतडू लागल्या. मंडपासमोरच्या प्रांगणावर पावसाचे टपोरे आणि दाट थेंब हापटून उडणारे तुषार आणि उसळी खाणा-या त्या गारा पाहून अरिशिनेमीला किंचित हसू आले. लहानपणी त्याची आजी निलव्या जोंधळ्याच्या लाह्या फोडी त्याची त्याला आठवण झाली. पुलकित होऊन तो जलधारांचे ते बेभान नृत्य पाहत राहिला होता. त्या जलधारा बाहेरच्या जगातलाच नव्हे तर त्याच्या मनातलाही सारा मळ जणू धुऊन नेत होत्या. त्यांचा तो जीवनरस जसा धरित्रीमध्ये तसाच अरिशिनेमीच्या मनात खोलवर झिरपत होता आणि तेथे गेली बारा वर्षे पडून राहिलेली सुकी कल्पनाबीजे त्या आर्द्र स्पर्शाने आता मोडास येऊ लागली होती, थरथरू लागली होती.

अर्धा प्रहरपर्यंत ते तांडव अरिशिनेमी पाहत राहिला आणि नंतर वज्राघात व्हावा त्याप्रमाणे वीज कडाडली. अरिशिनेमीला वाटले की, आकाशाच्या अख्ख्या तव्यालाच तडा गेला की काय ! त्याने भांबावलेल्या नजरेने पाहिले तो समोरच्या इंद्रगिरीवरच्या दहा पुरुष उंचीच्या अखंड शिलाखंडाच्या मस्तकावर तो विजेचा लोळ तुटून पडला आणि क्षण दोन क्षण तो प्रचंड शिलाखंड अग्नीचे वस्त्र नेसावे तसा उजळून निघून पुन्हा अंधारात अंतर्धान पावला. अरिशिनेमीला वाटले की, त्या दर्शनाने आपल्या मनात दाटत चाललेल्या विचारबीजाच्या डाळिंब्या एकाएकी फुटल्या आहेत. त्यातून आपल्या मनामध्ये न मावणा-या विचाराचा एक महासामर्थ्यवान असा कोंभ बाहेर फुटत आहे आणि त्याला सामावून घेण्यास आपला हा जीर्ण शरीरकोश असमर्थ ठरत आहे. क्षणापूर्वी जेथे तेज उजळले होते आणि आता जेथे पुन्हा काळोख दाटला होता, त्या स्थानाकडे दृष्टी खिळलेल्या अवस्थेत अरिशिनेमी भान हरपून बस्तीच्या फरशीवर कोसळला.

त्याने डोळे उघडले, तो उजाडले होते. आकाश नुकत्याच घासून काढलेल्या काशाच्या भांड्यासारखे निर्मळ दिसत होते. कालच्या पावसाने भिजलेल्या ओल्या उन्हाची मऊ तांबूस पिवळी पावले सगळीकडे उमटली होती. बस्तीच्या अंगणात कोठे कोठे पाऊलभर पाणी साठले होते. त्यात पारवे आपल्या चोची बुडवीत होते आणि अंगावर पाणी उडवून पिसे फुलवीत होते. अरिशिनेमीच्या मुखावर विलक्षण सौम्यता पसरली होती. इंद्रगिरीकडे पाहण्याचे तो टाळीत होता. पण त्याला फार वेळ राहवले नाही. शेवटी उघड्यावर अंगणात येऊन तेथल्या मानस्तम्भाला हात देऊन त्याने पुन्हा इंद्रगिरीकडे दृष्टी वळविली. रात्रीच्या वादळात चढवलेला त्या अग्निवेषाचा त्याग करून आता तो शिलाखंड सरळ नग्न उभा होता. कामक्रोधावर विजय मिळविलेल्या तीर्थंकरासारखा सौम्य, शांत, सस्मित, अविचल. अरिशिनेमी त्या ताठ उभ्या असलेल्या शिळेकडे पाहत राहिला. त्याला आपली दृष्टी तेथून दुसरीकडे चाळविता येईना. त्या क्षणाला त्याला हवे होते त्या मंदिराचे स्थान त्याला सापडले होते. बिनदारांचे, बिनखांबाचे, बिनमंडपाचे मंदिर - आतापर्यंत बांधलेल्या सर्व मंदिरांहून निराळे. खांब, दरवाजे आणि मंडप हवेत कशाला? अरिशिनेमी मनात म्हणाला; या शिलाखंडातून माझे हात तासून काढतील ती या मंदिरातील मूर्ती. ती झंझावातात

अचल राहील. जगाच्या व्यवहाराकडे सस्मित मुखाने पाहील; मानवी व्यवहारांची वारुळे व वेल तिच्या पायाभोवती वाढत असली तरी मेघाचे उष्णीष ती आपल्या शिरोभागी धारण करील. पंचमहाभूतांच्या मांडीवर ती निःशंकपणे नग्न उभी ठाकेल !

अरिशिनेमीने आपल्या हाताकडे पाहिले. दोन्ही हातांच्या पंजांकडे पाहिले. त्याला वाटले की, आपल्या दंडांच्या, मुंढ्याच्या आणि पंजांच्या स्नायूंत पुनरपी चैतन्य खेळू लागले आहे. आपल्या नसांतून रक्त दौडू लागले आहे. हाताच्या मुठी वळून त्याने निश्चल दृष्टीने पुन्हा एकदा त्या शिलाखंडाकडे पाहिले. प्रभात-किरणांचा तांबूस सोनेरी उजाळा मिळाल्यामुळे तो महाकाय पाषाण, कमळाचा उमलू पाहणारा घवघवीत कळा ज्याप्रमाणे दिसतो तसा दिसत होता. अरिशिनेमीचे हृदय काठोकाठ भरलेल्या पात्राप्रमाणे तुडुंब भरले होते आणि तो आपल्या आरसिकेरे गावाच्या दिशेने चालू लागला होता.

(ना. ग. गोरे, "दिगंबर", 'नारायणीय', साधना प्रकाशन, १९८७)

- शिलाखंडावर वीज कोसळण्याच्या घटनेचे या उता-यामधील नेमके महत्व काय?
- निसर्गातील घटना व मानवी मन यांचे नाते या उता-यातून कसे स्थापित झाले आहे?
- या उता-यावरून लेखकाच्या निवेदनशैलीविषयी काय म्हणता येईल?
- हा उतारा वाचल्यावर, एक वाचक म्हणून मनात कोणत्या प्रतिक्रिया निर्माण होतात?